

ПОЛОЖЕННЯ

про організацію та проведення XXII Всеукраїнського конкурсу учнівських робіт
«Історія і уроки Голокосту» ім. І. Б. Медвинського
2021/2022 навчальний рік

Реалізуючи ідеї, викладені в Декларації Стокгольмського міжнародного форуму з Голокосту, а також Резолюції ООН про встановлення Міжнародного дня пам'яті жертв Голокосту, і вважаючи своїм обов'язком зробити посильний внесок у збереження пам'яті про жертви геноциду, Український центр вивчення історії Голокосту повідомляє про проведення у 2021/2022 навчальному році серед учнів середніх загальноосвітніх закладів України конкурсу дослідницьких та творчих робіт «Історія і уроки Голокосту».

У рамках майбутнього конкурсу діятимуть секції дослідницьких робіт:

- «Історія Голокосту на теренах України» (вітаються також роботи аналітичного та порівняльного характеру, присвячені загальноєвропейській історії Голокосту);
- «Доля ромів (циган) в окупованій Україні у 1941-1944 рр.»;
- «Історія євреїв на українських землях у міжвоєнний період»;
- «Голокост та інші геноциди ХХ століття».

Також працюватимуть секції творчих робіт, присвячених долі євреїв у період Голокосту:

- художніх (малюнки, скульптури, музичні твори тощо);
- літературних;
- мультимедійних проєктів (фільми, інтерактивні застосунки тощо).

Розділ I. Мета конкурсу

1. Поглиблення знань школярів з історичної проблематики Голокосту та інших геноцидів ХХ ст., популяризація вивчення цих тем серед учнівської молоді.
2. Розвиток навичок дослідницької і аналітичної діяльності під час відбору матеріалу і написання роботи з вибраної теми.
3. Пошук нових фактів, документів, свідчень про події Голокосту та інших геноцидів ХХ ст. в Україні й за її межами і введення їх у науковий обіг.
4. Виховання у молоді толерантного поведіння, поваги до людей іншої національності, свідомого ставлення до міжетнічних проблем.

Розділ II. Підготовка конкурсу

Для підготовки конкурсу створюється Оргкомітет у складі науковців, викладачів історії ЗВО, вчителів шкіл.

До участі у конкурсі запрошуються учні 9-11 класів загальноосвітніх і спеціалізованих шкіл, гімназій, ліцеїв, професійно-технічних училищ. Особи, що бажають взяти участь у конкурсі, подають до **10 лютого 2022 р.** заявки до Українського центру вивчення історії Голокосту, заповнюючи форму за посиланням на сайті чи в соцмережі <https://forms.gle/AEvWRzKN6S3oKPyBA>. Для допомоги авторам робіт з 1 лютого 2021 року щодня, крім вихідних, з 14:00 до 17:00 діє консультаційний пункт в онлайн-форматі (за попередньою домовленістю електронною поштою).

Виконані роботи потрібно відправити в **електронному** і роздрукованому вигляді на адресу Центру до **10 квітня 2022 року** включно. Роботи, що надійшли після 10 квітня 2022 р. або не надіслані в електронному вигляді, не розглядатимуться. Для художніх робіт має бути фото або скан високої якості. Роботу вважатимуть отриманою лише після письмового підтвердження про це з боку Організатора.

Отримані роботи попередньо рецензують фахівці із зазначеної проблематики. Роботи, які не відповідають тематиці та рівню вимог конкурсу, можуть бути відхилені й не допущені до захисту. До кінця квітня всім тим, хто пройде відбір, буде повідомлено про їхню участь у фінальній частині конкурсу.

Перевіряючи роботи, рецензенти оцінюють їх за десятибальною системою за такими критеріями:

1. Формування теми.
2. Постановка завдання (актуальність, мета, питання для дослідження).
3. Оформлення та використання джерел та літератури.
4. Викладення матеріалу.
5. Аналітична робота. Формування висновків.

Роботи, що в сумі набрали менше ніж 7 (сім) балів, буде відхилено.

Розділ III. Вимоги до роботи

До участі допускають роботи, виконані українською і російською мовами.

На титульній сторінці вгорі зазначають організатора конкурсу – Український центр вивчення історії Голокосту, назву конкурсу, тему роботи, прізвище та ім'я автора повністю, назву навчального закладу, відомості про наукового керівника (прізвище, ім'я, посада, контактний номер телефону, електронна адреса). Зразок оформлення титульної сторінки подано у Додатку 2 до Положення.

У вступній частині роботи необхідно сформулювати актуальність вибраної теми, а також причини її вибору, мету і методи дослідження, можливості застосування. В основній частині викладають фактичну канву дослідження у цілісній, взаємозалежній і послідовній побудові. Найбільш авторською і оригінальною частиною роботи є висновок, саме в ньому квінтесенція дослідження. Тому висновок має обов'язково базуватися на матеріалі основної частини і мати конкретний характер.

Дотримання оформлення роботи, списку використаних джерел і літератури та посилок згідно з вимогами є одним із критеріїв оцінювання.

Вимоги до оформлення для творчих робіт (літературні твори, малюнки, скульптурні й музичні твори тощо) та дослідницьких робіт у форматі відео

Разом із роботою необхідно надіслати титульний аркуш за зразком у Додатку 2, на окремій сторінці надати анотацію (до 500 слів) про головну ідею та зміст роботи, список використаних джерел та літератури.

Вимоги до оформлення дослідницьких робіт

- Обсяг роботи (без списку джерел і літератури та додатків): мінімум – 20 сторінок, максимум – 35 сторінок.
- Поля в документі: ліве – 3 см, праве – 1,5 см, верхнє – 2 см, нижнє – 2 см.
- Текст має бути вирівняний по ширині сторінки.
- Шрифт: Times New Roman, 14-й кегль.
- Міжрядковий інтервал: 1,5.
- Міжабзацний інтервал: 0.
- Текст розлогої цитати (більше ніж 4 рядки) подають як вставку (без лапок, зі звуженням відступів на 1 см); шрифт: Times New Roman, 12-й кегль; міжрядковий інтервал – 1,5 пункту.
- Примітки посторінкові, ставлять унизу сторінки; нумерація приміток наскрізна у межах усієї роботи.
- Шрифт приміток: Times New Roman, 12-й кегль.
- Міжрядковий інтервал у примітках – 1 пункт.
- Посилання на джерела та літературу подають у квадратних дужках безпосередньо в тексті.
- Нумерація сторінок:
 - титульну сторінку не нумерують;
 - нумерацію починають зі сторінки зі змістом роботи;
 - номер сторінки ставлять у нижньому правому куті сторінки арабськими цифрами; нумерація наскрізна для тексту, списку джерел і літератури та додатків.
- Кожен розділ має починатися з нової сторінки (опція «Розрив сторінки»). Пункти розділів не треба починати з нової сторінки.
- Додатки до роботи подають наприкінці роботи, після Списку використаних джерел і літератури.

14. Таблиці, графіки, карти та інший візуальний матеріал подають як додатки і нумерують (наприклад: Додаток 1). Легенду наводять під зображенням, нижче – джерело.

15. Обов'язкові компоненти роботи:

- титульна сторінка;
- зміст;
- вступ;
- текст роботи, поділений на розділи (і підрозділи);
- висновки;
- список джерел і літератури.

Необов'язкові елементи – це додатки (таблиці, графіки, карти, зображення тощо).

16. У змісті роботи обов'язково вказують номери сторінок усіх структурних частин.

17. У тексті використовують поліграфічні (кутові) лапки «». У разі необхідності одночасно використати два види лапок спочатку ставлять поліграфічні лапки, а в них – подвійні: «...”...”...».

18. Потрібно розрізняти тире (–) і дефіс (-). Тире – це пунктуаційний знак, а дефіс – орфографічний.

Вимоги до оформлення списку бібліографії наведено в Додатку 1 до цього Положення. Порядок зазначення категорій джерел у списку використаних джерел і літератури:

- Джерела.
 - Неопубліковані (архівні документи).
 - Опубліковані (збірки документів, окремі публікації документів).
 - Періодика.
 - Джерела усної історії.
 - Фільми.
 - Візуальні джерела (плакати, карти тощо).
 - Джерела в електронному форматі.
- Література.
 - Монографії, збірки статей, брошури, тези конференцій.
 - Статті.
- Довідкові видання, енциклопедії, словники.
- Електронні ресурси.

Список використаних джерел і літератури подають за алфавітом (спочатку тексти кирилицею, а потім – латинкою).

Кожну категорію джерел у списку джерел і літератури нумерують окремо.

Розділ IV. Захист робіт і визначення переможців

Захист робіт відбудеться у **травні 2022 р.** Всіх допущених до участі у фінальній частині конкурсу повідомлять про це до **кінця квітня 2022 р.**

Для захисту кожний здобувач готує виступ (до 5–7 хвилин) із викладенням основних ідей роботи. Під час виступу є можливим використання мультимедійних засобів. Другим етапом захисту стануть відповіді на запитання опонентів – присутніх учнів, учителів, членів журі, гостей конкурсу. Активність учнів-опонентів, їхній рівень поінформованості, виявлений у запитаннях, враховують під час підбиття загальних підсумків. До початку захисту учасники мають можливість ознайомитися зі змістом робіт.

Під час захисту члени журі звертають увагу на уміння стисло охарактеризувати роботу; якість відповіді на запи-

тання; поінформованість у проблематиці Голокосту загалом; полемічні здібності. За цими критеріями оцінюють виступи здобувачів.

Право на визначення формату проведення захисту робіт (офлайн чи онлайн) Організатор залишає за собою. Про це буде завчасно повідомлено учасникам захисту на сайті та офіційній сторінці Українського центру вивчення історії Голокосту в соцмережі.

Розділ V. Нагородження переможців

Усіх учасників конкурсу, які беруть участь у захисті робіт, нагороджують дипломами, літературою за тематикою історії Голокосту, загальноісторичними виданнями, художніми творами, іншими призами. Також найкращим конкурсантам буде надано можливість участі у різних мо-

лодіжних конференціях, семінарах і школах із проблематики історії Голокосту.

Роботи обов'язково надсилати в електронному варіанті та у роздрукованому вигляді (звичайною поштою).

Поштова адреса:

Український центр вивчення історії Голокосту
01011, Київ-11, вул. Генерала Алмазова, 8, кім. 109;
тел./факс: (38044) 285-90-30

Електронна адреса: uhcenter@holocaust.kiev.ua

Сторінка в Інтернеті: www.holocaust.kiev.ua

Сторінка в соціальній мережі: <https://www.facebook.com/uhcenter?ref=hl>

Обов'язково просить письмове підтвердження, що Вашу роботу отримано.

Додаток 1

Вимоги до оформлення списку використаних джерел і літератури та посилань у роботах

Список джерел і літератури наприкінці роботи	Посторінкові посилання
<i>Архівне джерело (державний архів, архівні установи)</i>	
Центральний державний архів громадських організацій України (ЦДАГОУ). – Ф. 1. Єврейские политические партии и организации. – Оп. 1. – Спр. 9.	ЦДАГОУ. – Ф. 1. – Оп. 1. – Спр. 9. – Арк. 34.
<i>Архівне джерело (приватний архів)</i>	
Архів родини Колодів (Миколаїв, Львівська обл.).	Лист Володимира Яніва до Романа Колодія від 17 липня 2005 р. – Арк. 1 // Архів родини Колодів (Миколаїв, Львівська обл.).
<i>Фільм</i>	
Refusniks / Реж. Л. Біаліч. – Лос-Анджелес: Foundation for Documentary Projects, 2007. – 112 хв.	Refusniks / Реж. Л. Біаліч. – Лос-Анджелес: Foundation for Documentary Projects, 2007. – Хв. 24:28.
<i>Плакат, листівка</i>	
Родина-мать зовёт! (1941) / Худ. И. Тоидзе.	Родина-мать зовёт! (1941) / Худ. И. Тоидзе.
<i>Офіційні державні й міжнародні документи</i>	
1. Конституція України (28 червня 1996 р.).	1. Конституція України (28 червня 1996 р.). – Ст. 53.
2. Положения о губернских и уездных земских учреждениях (1 января 1864 г.) // Полное собрание законов Российской империи. Собрание (1825–1881). – Санкт-Петербург: Типография II отделения собственной Е. И. В. Канцелярии, 1867. – Т. 39 (1864 г.). – Ч. 1 (законы № 40457–41318). – № 40457.	2. Положения о губернских и уездных земских учреждениях (1 января 1864 г.). – Гл. III. Предметы ведомства и пределы власти земских учреждений. – П. 73 // Полное собрание законов Российской империи. Собрание (1825–1881). – Санкт-Петербург, 1867. – Т. 39 (1864 г.). – Ч. 1 (законы № 40457–41318). – № 40457.
3. The Final Act of the Conference on Security and Cooperation in Europe [Helsinki Declaration] (1 August 1975).	3. The Final Act of the Conference on Security and Cooperation in Europe (1 August 1975). – Pt. III.
<i>Джерела в електронному форматі</i>	
Звернення Президента до українського народу з нагоди відзначення 100-річчя подій Української революції 1917–1921 років // Президент України. Офіційне інтернет-представництво. – 2017. – 17 березня / Електронний ресурс: http://www.president.gov.ua/news/zvernennya-prezidenta-do-ukrayinskogo-narodu-z-nagodi-vidzna-40434 , відвідано 08.05.2017.	Звернення Президента до українського народу з нагоди відзначення 100-річчя подій Української революції 1917–1921 років // Президент України. Офіційне інтернет-представництво. – 2017. – 17 березня / Електронний ресурс: http://www.president.gov.ua/news/zvernennya-prezidenta-do-ukrayinskogo-narodu-z-nagodi-vidzna-40434 , відвідано 08.05.2017.
<i>Усноісторичне свідчення</i>	
Інтерв'ю з Кравчук Ларисою Семенівною від 18 березня 2017 р.; м. Кам'янець-Подільський. Інтерв'юер: Надія Уфимцева.	Інтерв'ю з Кравчук Ларисою Семенівною від 18 березня 2017 р.; м. Кам'янець-Подільський. Інтерв'юер: Надія Уфимцева.
<i>Монографія</i>	
Малаков Д. В. Кияни. Війна. Німці. – Київ: Амадей, 2008. – 364 с.	Малаков Д. В. Кияни. Війна. Німці. – Київ: Амадей, 2008. – С. 34.
Stampfer S. Families, Rabbis and Education. – Oxford: The Littman Library of Jewish Civilization, 2010. – 414 p.	Stampfer S. Families, Rabbis and Education. – Oxford: The Littman Library of Jewish Civilization, 2010. – P. 265.
<i>Стаття з журналу</i>	
Нахманович В. Р. Бабин Яр. Історія. Сучасність. Майбутнє?.. (Роздуми до 70-річчя кийвської масакри 29–30 вересня 1941 р.) // Український історичний журнал. – 2011. – № 6. – С. 105–121.	Нахманович В. Р. Бабин Яр. Історія. Сучасність. Майбутнє?.. (Роздуми до 70-річчя кийвської масакри 29–30 вересня 1941 р.) // Український історичний журнал. – 2011. – № 6. – С. 111.

Список джерел і літератури наприкінці роботи	Посторінкові посилання
<i>Стаття з газети</i>	
Довганов В. Справедливість или уравниловка? // Известия. – 1989. – 10 декабря. – С. 4.	Довганов В. Справедливість или уравниловка? // Известия. – 1989. – 10 декабря. – С. 4.
<i>Багатотомне видання</i>	
Грушевський М. С. Історія України-Руси. У 11 т., 12 кн. – Київ: Наукова думка, 1995. – Т. 7: Козацькі часи до року 1625. – 650 с.	Грушевський М. С. Історія України-Руси. У 11 т., 12 кн. – Київ: Наукова думка, 1995. – Т. 7: Козацькі часи до року 1625. – С. 318.
Якщо авторський колектив (редколегія) складається з трьох і більше авторів, зазначають лише імена трьох перших (насамперед головного редактора).	
<i>Стаття зі збірки</i>	
Кот С. Підпілля ОУН в окупованому Києві. 1941–1943 // Друга світова війна і доля народів України: Матеріали Всеукраїнської наукової конференції, Київ, 23–24 червня 2005 р. – Київ: Сфера, 2005. – С. 126–140.	Кот С. Підпілля ОУН в окупованому Києві. 1941–1943 // Друга світова війна і доля народів України: Матеріали Всеукраїнської наукової конференції, Київ, 23–24 червня 2005 р. – Київ: Сфера, 2005. – С. 139.
<i>Збірка документів</i>	
Бабий Яр: человек, власть, история: Документы и материалы: В 5 кн. – Кн. 1: Историческая топография и хронология событий / Сост. Т. Евстафьева, В. Нахманович. – Киев: Внешторгиздат, 2004. – 597 с.	Бабий Яр: человек, власть, история: Документы и материалы: В 5 кн. – Кн. 1: Историческая топография и хронология событий / Сост. Т. Евстафьева, В. Нахманович. – Киев: Внешторгиздат, 2004. – С. 210.
<i>Електронний ресурс</i>	
Касьянов Г. До питання про ідеологію Організації українських націоналістів // Исторична правда. – 2012. – 16 січня / Електронний ресурс: http://www.istpravda.com.ua/research/2012/01/16/55531/ , відвідано 26.05.2012.	Касьянов Г. До питання про ідеологію Організації українських націоналістів // Исторична правда. – 2012. – 16 січня / Електронний ресурс: http://www.istpravda.com.ua/research/2012/01/16/55531/ , відвідано 26.05.2012.

У разі повторного цитування того самого автора, якщо посилання на його працю внизу сторінки розміщено поруч, наводити повну назву видання не потрібно, натомість вживають словосполучення «Там само».

Наприклад (якщо змінилася лише сторінка):

1. Журба О. Київська археографічна комісія 1843–1921. Нарис історії і діяльності. – Київ, 1993. – С. 5.
 2. Там само. – С. 32.
- Або (якщо змінився том):
1. Грушевський М. С. Історія України-Руси. – Київ, 1995. – Т. 7: Козацькі часи до року 1625. – С. 127.
 2. Там само. – Київ, 1992. – Т. 2: XI–XIII вік. – С. 44.

У разі цитування не за першоджерелом зазначають безпосереднє джерело цитування після уточнення «Цит. за:».

Наприклад:

1. Цит. за: Маслійчук В. «Новоприбавочные классы»: спроба світського навчального закладу у Харкові 1765–1775 років // Київська Академія. – 2013. – Вип. 11. – С. 152.

(У тексті Володимира Маслійчука першоджерелом є: Водолаженко О. Історія Харківського Колегіуму в XVIII віці // Наукові записки Харківської науково-дослідної кафедри історії української культури. – 1927. – № 6. – С. 113.

На такий текст, у цьому випадку статтю Ольги Водолаженко, якщо він не був опрацьований особисто, посилатись не можна. Коректно посилатись лише на текст Володимира Маслійчука.)

Додаток 2

УКРАЇНСЬКИЙ ЦЕНТР ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ ГОЛОКОСТУ

XXII Всеукраїнський конкурс учнівських робіт
«Історія і уроки Голокосту» ім. І. Б. Медвинського

Робота на тему:

«ПЕРШЕ ПУБЛІЧНЕ ПРИГАДУВАННЯ БАБИНОГО ЯРУ (ВЕРЕСЕНЬ, 1966 р.):
ВИХІД ЗА МЕЖІ РАДЯНСЬКОГО ІСТОРИЧНОГО НАРАТИВУ»

Виконала: учениця Василенко Галина
№ класу
назва навчального закладу
науковий керівник ПІБ
посада наукового керівника
контактний тел., e-mail

Місто, рік

НАУКОВІ ПОДІЇ

СЕМІНАР-ШКОЛА «ВЧИМОСЯ З МИНУЛОГО – ДІЄМО ЗАРАДИ МАЙБУТНЬОГО. НАВЧАННЯ ПРО ІСТОРІЮ ГОЛОКОСТУ І ПРАВА ЛЮДИНИ»

1 листопада 2021 р. у Пущі-Водиці під Києвом завершився п'ятиденний семінар-школа «Вчимося з минулого – діємо заради майбутнього». За останні три роки це вже третій спільний захід Інституту ім. Ольги Ленгель (The Olga Lengyel Institute, New York) та Українського центру вивчення історії Голокосту, другий за співфінансування Нідерландського єврейського гуманітарного фонду (Гаага).

Метою семінару-школи є покращити рівень навчання про історію Голокосту та права людини в Україні. Програма надає можливість поєднати український та міжнародний досвід у викладанні цих тем та обґрунтуванні актуальності історичних подій у сьогоденні.

Цього року нам знову вдалося зібрати дуже натхненну групу освітян з усієї України. Додатковою перевагою стало те, що зустріч відбулася наживо, звісно, з дотриманням усіх необхідних заходів безпеки.

За допомогою лекцій, роботи з прикладами, обговорень, рефлексії, групової роботи, перегляду відео, запрошення гостей промовців і використання свідчень очевидців вдалося організувати жваві дискусії.

Ми щиро дякуємо усім учасникам. Також наша подяка українським та міжнародним експертам, які наживо або онлайн долучилися до цього річного семінару-школи.

Пропонуємо вашій увазі відгуки учасників.

Учасники семінару-школи

Вдячна організаторам осінньої школи-семінару, у якій мені пощастило взяти участь, за чергову цеглинку у побудові моєї професійної майстерності у галузі навчання учнів прав людини. Упродовж дводенного спілкування з цікавими людьми – колегами-вчителями та тренерами Олександром Войтенком, Анатолієм Подольським, Ольгою Лімоновою, Оаною Байкою – отримала багатий навчальний матеріал і методичні технології, що сприятимуть формуванню у моїх вихованців почуття толерантності, розуміння конкретного наповнення кожного з наявних прав чи свобод людини, а також спільності історичної долі народів України в історичній перспективі.

Оскільки у своїй роботі завжди ставлю на перше місце формування в учнів навичок історичної емпатії та власної

Заняття проводить Анатолій Подольський

позиції щодо тих чи тих подій і явищ в історії, вважаю методичним скарбом матеріали посібника «Де починаються права людини» з безцінним, на мою думку, додатком записів усної історії, який уже активно використовую на заняттях із курсу «Громадянської освіти» та історії у 10–11 класах, зокрема запропонований Олександром Войтенком метод «Діамантового ранжування».

Абсолютним відкриттям особисто для мене стала тема ромів як складової українського суспільства, оскільки досі я мала лише негативний особистий досвід спілкування з цією громадою у себе на батьківщині – у Рівненській області. Довелося долати власні стереотипи щодо цієї проблеми разом із учнями, використовуючи матеріал лекцій Михайла Тягло.

А ще дуже вразив душевний і м'який підхід Ізабелли Мейзи та Оани Байки до викладання теми прав людини через тему Голокосту з використанням засобів мистецтва та пережитого досвіду (спогадів) людини. Технологію «подивитися в очі одне одному» обов'язково застосую зі своїми вихованцями, наприклад із метою медіації.

Планів на майбутнє достатньо: укладення програми факультативу для учнів 7–8 класів із навчання прав людини через призму Голокосту, екскурсія центром міста із розповідями про роль євреїв у його житті в XIX–XX ст. та Праведників світу – наших містян під час червневої школи лідерства. А також створення низки занять у рамках викладання цього факультативу за допомогою методичного конструктора на платформі «Бабин Яр: пам'ять на тлі історії».

Вдячна організаторам семінару за те, що дали нам основу і натхнення для подальшої праці та ідей.

*Наталія Гриценко,
Черкаська загальноосвітня школа I–III ступенів № 5*

...Дуже приємно було долучитись до команди однодумців-учителів та викладачів з усієї України. Тим більше, що навчання проходило в очній формі, адже в умовах затяжної пандемії та карантинних обмежень всім так не вистачає живого спілкування! Семінар організували Український центр вивчення історії Голокосту (Київ) та Інститут ви-

Під час практикуму

вчення та викладання Голокосту і прав людини ім. Ольги Ленгель (Нью-Йорк).

На лекціях, практикумах, обговореннях порушували питання ідентичності та стереотипів, історії Голокосту в Європі й на теренах України, інших випадків геноциду, прав людини та їх захисту. Аналізували особливості нацистської пропаганди на окупованих територіях України в роки Другої світової війни, міждисциплінарні підходи до навчання про Голокост і права людини, а також мову ворожнечі, випадки ксенофобії та злочинів на ґрунті ненависті в сучасній Україні та за її межами. З нами працювали найкращі лектори й тренери з України, США, Польщі та Литви. Учасники семінару також мали можливість поділитись власним досвідом роботи та розробити план дій для участі в програмі мінігрантів від Інституту ім. Ольги Ленгель.

Спілкування в умовах активного навчального простору збагатило нас новими знаннями, а Український центр вивчення історії Голокосту ще й забезпечив цікавими виданнями та методичними матеріалами.

Лариса Лотоцька, вчителька історії загальноосвітньої школи I–III ступенів с. Кульчин Турійської ОТГ Волинської області

...Відвідуючи низку семінарів та шкіл, проведених УЦВІГ, із кожного я повертаюся збагаченою та підсиленою духовно, інтелектуально, професійно. Цього разу я відкрила для себе надзвичайно багато інструментів із викладання травматичних для суспільства тем Голокосту, Голодомору, долі військовополонених, а також із вивчення учнями прав людини. Цей семінар був розрахований на педагогів, які вже є «в темі», тобто мають достатньо знань і компетенцій. Тому багато чого я почула та виконувала вперше. Особливо мене зацікавили рекомендації щодо викладання теми Голокосту (а я екстраполювала їх уже на інші травматичні теми). Зупинюся на них докладніше, оскільки, як на мене, наше ще не сформоване суспільство допускає помилки в цих питаннях:

- уникайте простих відповідей на складні запитання;
- прагніть точності мови;
- прагніть балансу, вирішуючи, чия точка зору формує ваше уявлення про екстрему;
- уникайте змагання жертв;
- не романтизуйте історію;
- розкажіть історію в контексті;
- перетворіть статистику на людей;
- утримуйтеся від імітаційних ігор, які призводять до баналізації теми;
- звертайтеся до першоджерел.

Надзвичайно потужними були практикуми Олександра Войтенка «Де починаються права людини», «Мова ворожнечі». Ми малювали, клеїли і в такий спосіб легко за своїли, уявляючи себе на місці дітей, Загальну декларацію прав людини. Працюючи з посібником тренера «Де починаються права людини» та відповідними відеосвідченнями, розглядаючи агітаційні плакати часів Другої світової війни, ми вчилися вирізняти прояви упередженого, стереотипного ставлення до тієї чи тієї етнічної, релігійної, гендерної групи, прояви дискримінації, мову ворожнечі. Дуже наочною і точною мені видалася Піраміда ненависті, яка демонструє, що від упередженого ставлення (принизливі

Заняття проводить Віталій Бобров

жарти, прийняття стереотипів, пошук цапа-відбувайла) існує пряма дорога до геноциду, тобто до навмисного систематичного винищення цілого народу.

Семинар завершився практикумом Оани Байки та Віталія Боброва щодо розроблення власного плану дій на основі отриманих знань, де ми ознайомились із можливістю написання мінігрантів від Інституту ім. Ольги Ленгель. Скажу по правді, проєкт я уже подала, залишилося очікувати його розгляду. Задумала попрацювати з дітьми над темою «Там, де закінчуються права людини».

...Під час однієї з рефлексій я сказала колегам, що для мене особисто цей семінар є справжнім інтелектуальним курортом, можливістю трішки передихнути, подумати, почитати, поспілкуватися з однодумцями. Тож дякую УЦВІГ за можливість такого ціннісного збагачення, за таких високопрофесійних лекторів та тренерів, не побоююсь сказати, з усього світу!

Оксана Ундерко, вчителька Скала-Подільської ЗОШ І-ІІ ступенів
Чортківського району Тернопільської області

СОСОНКИ НА СТЕЖКАХ ПАМ'ЯТІ ПРО ЖЕРТВ ГОЛОКОСТУ НА ВОЛИНІ

До 80-річчя розстрілів євреїв Рівного громадська організація Центр студій політики пам'яті і публічної історії «Мнемоніка» зняла подкаст, який 9 листопада 2021 р. було продемонстровано учасникам онлайн-заходу під назвою «Сосонки на стежках пам'яті про жертв Голокосту на Волині». Це був перший захід, на якому «Мнемоніка» презентувала зацікавленим продукти, які створені цією громадською організацією під час час реалізації проєкту «Стежками пам'яті», який фінансує німецький фонд «Відповідальність, пам'ять і майбутнє» (EVZ).

Подкаст про Сосонки – це розповідь директора «Мнемоніки» Максима Гона про події початку листопада 1941 р., коли було вбито більшість євреїв Рівного в столиці новоствореної нацистами адміністративної одиниці райхскомісаріат «Україна». За кількістю загиблих (17,5 тисячі осіб) урочище Сосонки посіло третє місце в мартирологу розстріляних у час Голокосту на теренах сучасної України.

М. Гон розкрив вузлові компоненти вчинення цього злочину: введення жертв в оману завдяки розклеюванню в місті оголошень, що містили згадку про харчі, які мали взяти євреї на три дні, їх конвоювання до місця страти – модринового лісу, що до війни був місцем відпочинку рівнян. Подкаст містить розповідь про організацію розстрілів; фрагмент свідчень чоловіка, якому пощастило уникнути смерті; результати судово-медичної експертизи, яку провели після визволення міста Червоною армією; розповідь про політику безпам'ятства щодо Голокосту, яку втілював Ра-

дянський Союз; коментар щодо окремих складових меморіального комплексу жертвам Голокосту, який постав у Рівному на початку 1990-х рр.

У завершальній частині М. Гон наголосив на злочинності тоталітарних режимів, ідеології та практиці націонал-соціалізму зокрема. Він підкреслив, що геноцид євреїв – тема не лише євреїв, а й складова історії України, адже ті, кого позбавлено життя за критерієм походження, народилися, жили й творили на українській землі, поховані у ній. Тому, зауважив наратор, є знаковим, що напередодні 80-ї річниці масових розстрілів євреїв у Сосонках хтось поклав до меморіалу гілочку калини.

Наталія Івчик, кандидатка історичних наук,
членкиня ГО «Центр студій політики пам'яті
та публічної історії "Мнемоніка"» (Рівне)

ПРЕЗЕНТАЦІЯ ДИТЯЧОГО ВИДАННЯ ПРО ГОЛОКОСТ «ПІЖМУРКИ ЗІ СМЕРТЮ»

27 січня 2022 р. у київській книгарні «Є» відбулася презентація дитячого видання про Голокост «Піжмурки зі смертю. Дитячі розповіді про недитячу історію» авторів Анни Ямчук, Миколи Кушніра, Анни Тарновецької, Наталії Герасим. Перед тим книжку було презентовано в онлайн-форматі для учасників XV круглого столу Українського центру вивчення історії Голокосту (УЦВІГ), який традиційно проводять у Міжнародний день пам'яті жертв Голокосту. Пропонуємо нашим читачам також ознайомитися із цим непересічним виданням.

Книжка побачила світ у грудні 2021 р. у відомому київському видавництві «Дух і Літера». Ініціатором її створення був Музей історії та культури євреїв Буковини у м. Чернівцях. Ідея створення книжки про Голокост для дітей, як розповів нашому виданню директор музею Микола Кушнір, виникла у процесі пошуків ефективних методів засто-

сування музейної педагогіки для дітей шкільного віку. «Для нашої маленької музейної команди, – зазначив директор музею, – відразу стало зрозуміло, що розповідати дітям про таку складну, багатогранну і переповнену жахіттями тему, як Голокост, потрібно у нестандартний спосіб і мовою, яка є зрозумілою для них». Для цього працівники

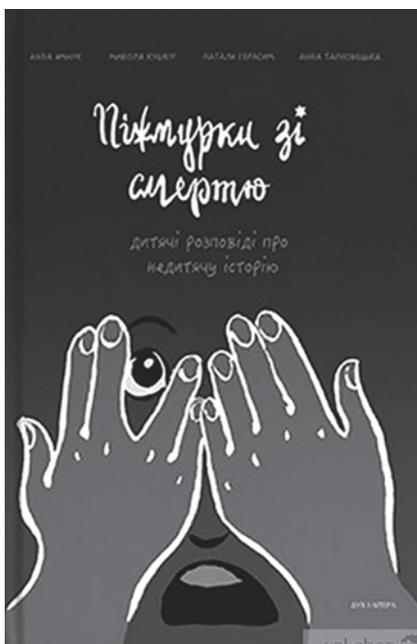

Книжка «Піжмурки зі смертю»

Під час презентації

музею, які становили кістяк авторської групи, що працювала над книжкою, вирішили використати жанр графічної новели (часто його плутають із коміксом). Забігаючи наперед, зазначимо, що втілити цей задум удалося завдяки талановитій чернівецькій художниці Анні Тарновецькій. Драматургію книжки склали реальні історії чотирьох дітей, які пережили події Голокосту у Чернівцях. Пізніше, вже будучи в поважному віці, у численних інтерв'ю і розповідях вони повідали про те, що бачили на власні очі, а також про те, що тривалий час берегла їхня родинна пам'ять. Автори видання глибоко проаналізували ці спогади, зіставили їх із розповідями інших очевидців, вивчили світліни й документи зі старих сімейних альбомів та архівних матеріалів і на основі всіх цих джерел створили чотири паралельні сюжетні лінії. Зображено життя головних героїв та їхніх родин у довоєнний час, у період Другої світової війни та в перші повоєнні роки. Утім, центральне місце у книжці відведено історії боротьби за виживання під час геноциду, який чинили щодо єврейського населення Буковини нацисти та дружній до них режим диктатора Антонеску в Румунії.

Звернення до місцевого нарративу було не випадковим. Адже, як стверджували автори під час презентації, дітей завжди більше цікавить історія, яка відбувалася в їхньому рідному місті, на знайомих вулицях і в знайомих будинках, аніж десь далеко. А для того, щоб вписати обрані мікроісторії у широкий контекст Голокосту й об'єднати паралельні сюжетні лінії у єдине ціле, автори вдалися до не менш оригінального прийому: провідниками на сторінках книжки виступили також цілком реальні персонажі – Еріка й Олексій, які на момент початку роботи над виданням були звичайними чернівецькими школярами. За допомогою спеціально написаних діалогів вони доступною мовою надають юним читачам багато важливої додаткової інформації, яка необхідна для розуміння історичного контексту подій, про які йдеться у книжці. Від уже класичних творів про Голокост у жанрі графічної новели на кшталт «Мауса» Арта Шпігельмана чи «Графічної біографії Анни Франк» Сіда Джейкобсона та Ерні Колона дитячу книжку Чернівецького музею історії та культури євреїв Буковини відрізняє зокрема те, що вона має чималий дидактичний апарат, який – і це теж було задумом авторів – робить її придатною для використання як навчального посібника на шкільних уроках. Досягти цього ефекту вдалося завдяки тісній співпраці із досвідченими вчителями-методистами. Останні, передусім вчителька історії Чернівецького ліцею № 15 ОРТ (школи із поглибленим вивченням єврейського етнокультурного компонента) Наталя Герасим, не тільки консультували та працювали над певними елементами книжки, а й забезпечили її апробацію ще на етапі підготовки видання.

Написання та публікація книжки стали можливими завдяки німецько-українському освітньому проекту «Вчимося пам'ятати» під керівництвом Маттіаса Андре Ріхтера. Проект ініціювала у 2017 р. єврейська громада м. Дюссельдорфа, членами якої є чимало вихідців з України, зокрема з Чернівців, а також їхні нащадки.

Книжка «Піжмурки зі смертю» – це не тільки ще один дуже оригінальний спосіб ознайомити дітей із трагедією Голокосту, а й приклад для наслідування ентузіастам-освітянам і усім тим, хто розуміє важливість формування інклюзивної колективної пам'яті українського суспільства.

Матеріали надав
Чернівецький музей історії євреїв Буковини

МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИЙ СЕМІНАР «ГОЛОКОСТ НА ТЕРЕНАХ УКРАЇНИ:
ЛОКАЛЬНИЙ (МІКРОІСТОРИЧНИЙ), КОМЕМОРАТИВНИЙ ТА ОСВІТНИЙ ВИМІРИ»

(13–14 грудня 2021 р., м. Харків)

13–14 грудня 2021 р. на базі Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна відбувся міжнародний науково-педагогічний семінар «Голокост на теренах України: локальний (мікроісторичний), комеморативний та освітній виміри».

Захід проводили в рамках німецько-українського освітнього проєкту «80 років трагедії у Бабиному Яру: електронний меморіал для України», який стартував ще навесні 2021 р. і мав на меті сприяти збереженню пам'яті про Голокост у колективній свідомості українського суспільства шляхом підготовки спеціальних видань, проведення пам'ятних заходів, створення тематичного інтернет-ресурсу тощо.

У семінарі взяли участь відомі в Україні та за її межами дослідники Голокосту, фахівці з комеморації, музейники, представники формальної і неформальної освіти. А основною цільовою групою форуму стали учителі м. Харкова і Харківщини.

Окрім Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна співорганізаторами заходу та партнерами проєкту, ініційованого Єврейською громадою м. Дюссельдорфа та фінансово підтриманого Федеральним міністерством закордонних справ Німеччини, стали також Український центр вивчення історії Голокосту, який у рамках семінару представив власну тематичну виставку «(Не)дитячі історії», Центр дослідження історії та культури східноєвропейського єврейства і Чернівецький музей історії та культури євреїв Буковини.

Окрім надзвичайно цікавих лекцій і обговорень у стінах університету, учасники мали змогу відвідати виставку «(Не)дитячі історії», екскурсію якою провела студентка ХНУ, а також Меморіальний комплекс «Дробицький Яр».

На заході семінару завітала Надзвичайний і Повноважний посол Федеративної Республіки Німеччина пані Анка Фельдгузен, яка підтримала від імені амбасадати всі корисні ініціативи в царині комеморації трагедії Голокосту.

Ольга Лімонова, координаторка проєктів формальної освіти УЦВІГ

Уже кілька років наше суспільство живе в умовах поширення пандемії COVID-19, тому кожен із нас змушений майже повністю переглянути свій повсякденний спосіб життя, звички та комунікації. Звичайно, сьогодні ми маємо змогу реалізувати свої плани за допомогою цифрових технологій, використовуючи інтернет-зв'язок, медіаресурси тощо. Проте жоден онлайн-формант не замінить «живого» спілкування, обміну думками, враженнями та обговореннями в режимі реального часу.

Тому дуже добре, що за умов послаблення карантину та з дотриманням усіх протиепідемічних заходів (маскового режиму та вакцинації) вдалося провести 13–14 грудня 2021 р. на базі Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна Міжнародний науково-педагогічний семінар «Голокост на теренах України: локальний (мікроісторичний) комеморативний та освітній виміри». Серед організаторів семінару – відомі недержавні українські та міжнародні інституції, які вже тривалий час не лише вивчають історію Голокосту, а й впроваджують і підтримують освітні

ініціативи, пов'язані зі вшануванням пам'яті загиблих єврейських громад та з формуванням сучасної інклюзивної історичної пам'яті. Це, зокрема, Єврейська громада міста Дюссельдорфа, Український центр вивчення історії Голокосту, Центр дослідження історії та культури східноєвропейського єврейства, Чернівецький музей історії та культури євреїв Буковини, німецько-український освітній проєкт «Вчимося пам'ятати» та Харківський національний університет.

Слід зазначити, що цей науково-педагогічний семінар є продовженням циклу заходів, приурочених до 80-х роковин початку Голокосту на теренах України з метою вшанувати жертв трагедій масових розстрілів у Чернівцях, Бабиному Яру, Дробицькому Яру тощо.

Захід поєднав у собі різні формати роботи: онлайн-виступи спікерів, виступи запрошених гостей-науковців, комунікацію та обговорення порушених проблем учасниками, презентацію для усіх учасників семінару тематичної виставки «(Не)дитячі історії» від УЦВІГ, перегляд документального фільму «Єврейська історія Харкова», екскурсію до Меморіального парку «Дробицький Яр».

Цільовою аудиторією семінару були, в основному, вчителі історії та методисти різних за формою навчальних закладів Харківщини. Для них це була нагода не лише побачити широкий контекст проблематики Голокосту, а й ознайомитися з новими освітніми програмами щодо участі і співпраці, запропонованими спікерами та організаторами заходу. Адже до виступів було запрошено чимало відомих українських науковців, яким вдалося реалізувати низку цікавих різнопланових проєктів щодо комеморації жертв Голокосту як на локальному, так і у загальноукраїнському вимірі. Зокрема, з великою зацікавленістю аудиторія поставилася до виступів Анатолія Подольського про значення і зміст персональних (родинних) історій у визначенні регіональних особливостей історії Голокосту на теренах України, Юрія Радченка про методологічні проблеми у дослідженні долі неашкеназького єврейства Харківщини під час Голокосту, Богдана Зека про труднощі та успіхи у складанні онлайн-атласу місць масових страт, Марти Гавришко про проблеми у дослідженні жіночої історії Голокосту в Україні.

Особливістю цього заходу було те, що, окрім реалізації освітніх можливостей, організаторам вдалося створити платформу для комунікації представників різних дослідницьких і меморіалізаційних проєктів, які реалізують на території України. Науково-освітній семінар став тим комунікативним майданчиком, де відбувалися не лише знайомства і презентації, а й обговорення плюсів і мінусів окремих освітніх програм з історії Голокосту, ознайомлення з видавничими новинками, дискусії і створення можливої співпраці у напрямі втілення нових проєктів та освітніх програм у своїх регіонах.

Загалом поєднання двох таких напрямів у роботі науково-освітнього семінару є доволі цікавим і неординарним, адже науковці-практики мають чи не найкращу можли-

вість зрозуміти аудиторію, ознайомитися зі споживачами свого інтелектуального продукту, зрозуміти, як саме сприймають результати їхньої роботи. У цьому плані найбільш інформативним для учасників була презентація виставки «(Не)дитячі історії» (УЦВІГ, м. Київ). Уже апробовану модель, коли сучасні учні розповідають про долі дітей війни, було доповнено новими цифровими прийомами, що дало змогу присутнім упевнитися, що такий підхід до розуміння проблем антисемітизму і дискримінації є актуальним для сучасної педагогіки і буде затребуваним продуктом у молоді. Для вчителів – це безумовно виклик. Виклик для їхнього педагогічного хисту та професійності у розумінні освітніх можливостей у висвітленні історії Голокосту, його змісту і впливу на сучасний світ.

Підсумком роботи конференції була екскурсія до Меморіального парку «Дробицький Яр» – місця масового вбивства єврейського населення Харкова. Що вражає найперше відвідувача? Мабуть, простір, велика позаміська територія, яку довгий час використовували у садівництві. Це, безумовно сприяло певному збереженню ділянки від забудови. Звісно, проєкт побудови меморіального комплексу обов'язково буде втілено, проте сьогодні актуально, щоб кожний відвідувач міг самостійно отримати якнайбільше інформації і вражень від відвідин цього місця. Якщо це парк, то мають бути наявні паркові елементи, якщо парк пам'яті, то мають бути елементи, які її формують... Величність споруди навряд чи задовільнить цей запит, та й не завжди це сприяє емпатії, проте власне музей, який розміщений під основною стелою, спрямований саме на ці потреби. Атмосфера, мультимедійна проєкція безу-

мовно викликають емоції, експозиція єврейських речей відразу привертає увагу, мультимедійна інформаційна дошка теж є позитивним рішенням, проте бракує результатів науково-дослідної роботи. На жаль, персонал музею поки що обмежений у цих можливостях і не може реалізувати свій дослідницький потенціал, але ми розуміємо, що носієм пам'яті є людина. Тому варто відзначити фаховий рівень та інтерес, саможертвність та неймовірну працездатність директори меморіального парку – Ірини Іванівни Ференцевої. В умовах, що склалися, вона намагається бути відкритою для усіх відвідувачів, є збирачкою цієї складної історії, готовою до комунікації і співпраці. З власного досвіду знаю, що у багатьох регіонах є чимало таких людей-сподвижників, і головне сьогодні – це відкрити їх, допомогти у починаннях або підтримати і скерувати у практичній роботі з метою збереження пам'яті тих, кого намагались стерти з лиця землі... Тих, хто не мав жодної вини, окрім того, що народився таким... Тих, хто став символом мучеництва і непокори... Тих, сьогодні закликає задуматися, ким є ми...

Підсумовуючи, підкреслюю, що неважливо, де і в якому форматі сьогодні відбуваються заходи, спрямовані на вивчення історії Голокосту. Головне, що метою їх є освіта та меморіалізація, комунікація та підтримка, кооперація та майбутня співпраця у напрямі побудови здорового українського інклюзивного суспільства.

*Оксана Суцук, кандидатка історичних наук,
директорка Кіберцівського краєзнавчого музею,
голова Волинської обласної організації Українського товариства
охорони пам'яток історії і культури*

ВИСТАВКА «(НЕ)ДИТЯЧІ ІСТОРІЇ»

КИЇВ

У листопаді 2021 р., одразу після початку нової чверті, в київському НВК Ерудит відкрилася серія занять на основі виставки «(Не)дитячі історії» серед учнів і учениць старших класів.

Троє десятикласниць – Поліна Бобровська, Ольга Діброва і Софія Науменко – взяли участь в онлайн-тренінгу гідів, який для них провели координатори проєкту Надія Уфимцева і Віталій Бобров. А далі вони самі продумували, створювали і проводили свої заняття із учнями НВК Ерудит.

Особливістю роботи з виставкою стало те, що фізично вона не була представлена в приміщенні школи: дівчата працювали з її онлайн-варіантом. Попри цю обставину, відгуки були якнайкращі. Учням 9-х, 10-х і 11-х класів дуже сподобався подібний формат роботи. Вони охоче ділилися власними історіями, спостереженнями і думками з теми (не)толерантності й дискримінації. Команда гідів отримала запит на продовження подібної роботи в майбутньому.

*Ольга Лімонова,
координаторка проєктів формальної освіти УЦВІГ*

ХАРКІВ

Наприкінці 2021 року наша виставка нарешті змогла подорожувати офлайн. Три тижні у грудні з нею працювали учні та студенти в Харкові.

Харківська спеціалізована школа № 80, Харківська гімназія № 55 та кафедра історії України історичного факультету ХНУ імені В. Н. Каразіна по черзі пропонували виставку до перегляду, а гіді – учні/учениці та студентки – докладали всіх зусиль, щоб відвідування виставки стало для їхніх колег важливим життєвим досвідом.

Крім того, у ХНУ ім. В. Н. Каразіна виставка стала частиною міжнародного науково-педагогічного семінару, присвяченого 80-м роковинам трагедії Дробицького Яру. Учасники та гості конференції мали змогу відвідати виставку та долучитися до екскурсій, які проводили студентки історичного факультету університету.

Виставку в трьох місцях відвідали загалом близько 800 осіб.

Щиро дякуємо кураторам з усіх навчальних закладів та сподіваємося, що від Харкова поновиться «живе» експонування виставки.

Хочемо поділитися декількома відгуками харківських колег.

Харківська гімназія № 55

Харківська спеціалізована школа № 80

Кафедра історії України історичного факультету ХНУ імені В. Н. Каразіна

Зі студентами час на рефлексію вийшов довшим, ніж сам час екскурсії, дуже зайшло... а керівник школярів сказав, що до моєї екскурсії їх взагалі ніхто не міг змусити слухати, а в мене вийшло, навіть порефлексували з ними трохи.

Влада

Інколи у мене запитують, навіщо необхідна історія, вона ж про минуле. Так, історія вивчає минуле, але спрямована вона на сьогодні і майбутнє. Тому ця виставка вплинула на сьогодні і майбутнє тих, хто до неї доторкнувся. Учасники, почувши історії на виставці, змогли для себе зробити висновки, як діяти далі у житті.

Євген

Все пройшло просто чудово! Діти були активними, ставили запитання, висловлювали свої думки!

Кіра

Як координатор можу сказати, що екскурсії відбувалися досить вдало. Подавали матеріал відповідно до віку відвідувачів (для старших класів подавали більше історичної інформації). Сам формат екскурсії був незмінний: постери, перегляд відео, рефлексія. Я була присутня на кожній екскурсії, допомагала дітям, особливо під час перших, як морально, так і в тих моментах, коли треба вчасно зреагувати, підказати, коли доцільно щось спитати чи пояснити. Під час презентації кожного з постерів наші екскурсоводи спілкувалися з відвідувачами, намагалися залучити до діалогу, пропонували уявити себе на місці героїв, питали, чи вчи-

нили би діти так само. Загалом діти позитивно та з цікавістю ставилися до поданої інформації, активно співпрацювали з екскурсоводами. А самим учням-екскурсоводам сподобалося «працювати», хоча й мали насичений графік.

Галина

Виставка заслуговує на увагу, присвячена актуальній і важливій темі, дуже респектабельна. Система підготовки гідів вражає. Гід веде себе нетипово, не як «звичний» гід. Ефект залучення аудиторії до проговорення наскрізних тем для відвідувачів стає несподіванкою, і це має свій продуктивний результат. Що ж до порад, то хіба що невеликий нюанс: деякі ролапи з часом нахилиються в бік глядача або хитаються. Деякі користувачі можуть наклацати інші субтитри до відео, тож текст не збігатиметься, потрібно наприкінці дня перевіряти планшети.

Євген

Участь у проєкті стала для мене справжнім викликом. Оскільки я навчаюся на 4-му курсі історичного факультету і тема моєї дипломної роботи пов'язана із політикою/культурою пам'яті та Голокостом, я знала, що під час підготовки до екскурсії, можливо, матиму деяку фору. Однак після того, як наша команда студентських гідів розпочала роботу з підготовки (ознайомлення із онлайн-матеріалами виставки, біографіями героїв, відеодокументами від будинку Анни Франк), я відчула, що розказати своїм відвідувачам (будь-якої вікової категорії) про такі складні й трагічні події, які пережили герої (Голокост, дискримінація, расизм, булінг тощо), буде надзвичайно складно. Я доволі емоційна людина та емпат, тож розуміла, що потрібно докласти зусиль для того, щоб ці (не)дитячі історії були розказані та почуті. Мені на допомогу прийшла подруга Іра, яка також

була в команді гідів. Найбільше мені запам'яталася і сподобалася екскурсія для студентів МВС, які з власної ініціативи завітали на нашу виставку. Студенти-курсанти проявляли високий інтерес до нашої розповіді, одразу виник доброзичливий діалог, і екскурсія плавно перетворилася на дружню бесіду у форматі круглого столу. Студенти МВС ділилися своїм досвідом зіткнення із дискримінацією та булінгом, розповідали про свою волонтерську діяльність: влітку вони беруть участь в археологічних розкопках із пошуку загиблих червоноармійців, питали, чи будемо ми проводити ще подібні освітні заходи. Мені було дуже приємно, коли після завершення екскурсії наша рефлексія була приблизно за часом як сама екскурсія. Ми поділилися своїми почуттями один з одним, кожен розповів, яка історія вразила його найбільше і чому. Однак найважливішим є те, що учасники виставки забрали із собою щось особливе та своє. Дуже хочу, щоб про проєкт «(Не)дитячі історії» дізналося якомога більше людей із різних країн.

Варвара

Я був гідом на виставці впродовж тижня. Я отримав новий, неповторний досвід, що дуже допомагає розвинути ораторські здібності та побороти сором перед публікою. Сама виставка змушує змінити своє ставлення до буденних ситуацій. Дякую організаторам та бажаю успіху майбутнім гідом!

Іван

Детальніше про виставку за посиланням: <https://www.nochildrenstories.com>.

Виставку створено Українським центром вивчення історії Голокосту у співпраці з транснаціональним проєктом «Вчимося пам'ятати» єврейської громади Дюссельдорфа та освітньою платформою *Stories that Move* за підтримки Федерального міністерства закордонних справ Німеччини.

РЕЦЕНЗІЯ

ВЕНДІ ЛАУЕР. ФУРІЙ ГІТЛЕРА. НІМЕЦЬКІ ЖІНКИ У НАЦИСТСЬКИХ ПОЛЯХ СМЕРТІ (Київ: Український центр вивчення Голокосту, 2020. Переклала з англійської Вікторія Іваненко)

Нова книжка Венді Лауер, відомої американської дослідниці Голокосту, є першою спробою вивчити причетність «звичайних» німецьких жінок до злочинів на теренах Східної Європи, що їх окупували нацисти. Зважаючи на те, що понад 500 000 німецьких жінок поїхали на Схід утверджувати нацистський «життєвий простір», масштаб проблеми вимагає виняткової сміливості від дослідниці. Передусім через те, що впродовж надто довгого часу участі німецьких жінок на Східному фронті в Голокості не дискутували; навпаки, про досвід, який вони здобули на Сході, воліли мовчати. Ба більше, в повоєнному образі німецької жінки як «жертви» війни не було місця Голокосту чи відповідальності жінок за злочини на Сході. Парадоксально, але часта й цілком виправдана увага до ролі німкеней, що працювали в системі нацистських таборів смерті, залишала в тіні тему залучення жінок до вбивств на окупо-

ваних землях. Оскільки більшість німецьких жінок, які були опорою нацистської політики винищення на Сході, успішно «загубилися» після війни, а правосуддя не мало до них претензій, то залишилося надто мало свідчень про їхню участь у Голокості.

Лауер скрупульозно підійшла до збирання джерел. Окрім великої кількості архівних матеріалів, зібраних у німецьких та українських архівах (в українських Лауер однією з перших розпочала роботу – вже 1992 року, коли писала книжку «Творення нацистської імперії та Голокост в Україні»), дослідниця залучає й ресурси усної історії, зокрема, її інтерв'ю з жінками, які мали досвід перебування в Польщі та Україні під час нацистської окупації. Близько 200 000 жінок працювали на Сході, та чи всі вони були тими «фуріями Гітлера», які безпосередньо вбивали євреїв або були залучені до вбивств?

Окреслюючи провину цих жінок за Голокост, Лауер констатує, що зафіксованих випадків прямого вбивства небагато. Однак більшість із 10 000 секретарок, які працювали в адміністративних структурах нацистів у регіональних управліннях від Рівного й Києва до Радома, були фанатичними адміністраторками. Вони вбивали євреїв не кулею в голову, а роботою за письмовим столом: складаючи списки на ліквідацію, оформлюючи безліч документів щодо «переселення» та створення єврейських гет. Як показує Лауер, ці жінки могли бути й грабіжницями, які не гребували одягом, що залишився на складах після антиєврейських акцій, або рідше — катями й убивцями, котрі заманювали голодних єврейських дітей цукерками, аби вбити їх дещо пізніше. Гертруде Зегель вправлялася у стрільбі по євреях, які працювали у саду, Йозефіна Креп намагалася відшукати чергову жертву, коли виходила до міста, вбиваючи євреїв без умотивованої причини.

За словами Лауер, «фурії Гітлера» — це не завжди агенти нацистського режиму. Переважно йдеться про матерів, наречених, коханок та дружин, які їхали до окупованих Польщі, України й Білорусі зі своїми синами, коханцями і чоловіками. Вони зовсім не були «маргінальними соціопатками», а «щиро вірили в те, що їхні вчинки є виправданими актами помсти ворогам Райху».

Лауер обирає цікавий спосіб оповіді й на прикладі життєвих історій тринадцяти жінок створює всі сім розділів праці. Хоча ці жінки походили з різних місцевостей Райху (втім числі й Австрії), мали різне соціальне походження (від доньок пастухів і фермерів до командирів СС), різну кар'єру (переважно медсестри чи секретарки) або її відсутність (як у випадку Ерні Петрі та Вери Воляуф, які не обіймали жодних посад, але супроводжували чоловіків, командирів СС, на окупованих землях), їх об'єднує одне: всі вони в різний спосіб убивали або були залучені до вбивств.

Дискутуючи про феномен втраченого покоління німецьких жінок, які на поклик нацистів долучилися

до формування «життєвого простору», Лауер детально простежує їхні мотивації, які надзвичайно різнилися. Якщо жінки та коханки командирів СС, убиваючи євреїв, орієнтувалися в основному на дії своїх чоловіків і водночас бажали вберегти в незаконний спосіб здобуту сімейну власність, то простежити мотивації медсестер і секретарок складно. Потрібно віддати належне Лауер, вона майстерно аналізує, як завдяки цим же медсестрам програма евтаназії виявилася такою ефективною. Натомість мотивації окремих героїнь книжки, як-от Йогани Альтфатер, що була секретаркою у Володимирі-Волинському, визначити непросто. За словами одного зі свідків, «такого садизму у жінки я не бачив», бо саме «фройляйн Ганна» мала звичку не лише вбивати дітей, а й лущувати батоном євреїв, підганяючи їх до вантажівок. Випадок Ерні Петрі шокує не менше. Бувши жінкою командира СС та володіючи маєтком в Гженді (Грядях) у Західній Україні, Ерна власноруч убила декількох єврейських дітей, перед тим, що-правда, нагодувавши їх.

Історія Петрі має продовження: її єдину з-поміж описаних у книжці злочинниць було засуджено. Імовірно, ця жінка цілком могла уникнути покарання, якби її чоловік проявив більшу розсудливість, а не критикував політику НДР. Як показала Лауер у останньому розділі, німецька судова система тривалий час сприймала жінок лише як «свідків» злочинів, а пізніше, внаслідок хвилі процесів проти головних героїнь цієї праці, дуже поблажливо ставилася до їхніх провин, здебільшого відкидаючи свідчення тих євреїв, які зуміли вижити. Цікаве й добре написане дослідження Венді Лауер, безумовно, є програмовим для цієї ділянки вивчення Голокосту, зокрема й в Україні, і стане в пригоді всім, хто цікавиться жіночою історією та проблемами нацистської окупації.

Олександр Филипчук, історик, м. Чернівці

Джерело: <https://krytyka.com/ua>

МЕТОДИЧНІ РОЗРОБКИ

КОМЕДІЙНЕ КІНО І ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ ГОЛОКОСТУ

Передивляючись і розбираючи під час уроку уривки з комедійного кінофільму «Кролик Джордж», ви разом з учнями в легкій формі поміркуєте над складними питаннями суспільних ролей (кати – жертви – спостерігачі), порятунку і самопожертви в умовах війни і крайньої небезпеки. Заняття однаково ефективним буде і під час очного навчання, і під час дистанційного онлайн-уроку.

Мета:

- показати умовність суспільних ролей у ситуації екстремі;
- спонукати учнів до розуміння мотивів тієї чи тієї поведінки в часи небезпеки;
- продемонструвати мінливість ситуації, коли умовний «кат» легко перетворюється на жертву або навпаки;
- провести історичні паралелі із сучасністю, порівнюючи суспільні ролі.

Очікувані результати. Після цього заняття учні зможуть:

- пробувати аналізувати і критично оцінювати художнє кіно як історичне джерело;

- вирізняти соціальні ролі в умовах тотального насильства;
- спробувати моделювати розвиток подій залежно від обраної позиції дійовими особами.

Тривалість: 45 хвилин.

Формат: заняття

Необхідні матеріали: мультимедійне обладнання для перегляду уривків кіно (заняття може проводитися як онлайн, так і офлайн).

План заходу

Крок 1. Превентивне завдання

Бажано, щоб учні подивилися кінофільм «Кролик Джордж» вдома у спокійній обстановці заздалегідь, тоді в них буде цілісна картина того, що відбувається у стрічці й не треба буде відволікатися на пояснення тих чи тих сюжетних ліній.

Крок 2. Актуалізація знань

Обговоріть з учнями їхні загальні враження від перегляду кінофільму.

- Як би ви оцінили фільм «Кролик Джоджо» за 10-бальною шкалою? (можна проголосувати за допомогою спеціальних онлайн-ресурсів)
- Що вас найбільше вразило в цьому фільмі? Чому?
- Що викликало роздратування? Чому?
- Наскільки, на вашу думку, виправдано розкриття таких трагічних сторінок історії, як Голокост, за допомогою комедійного кіно? Чому?

Крок 3. Робота з уривком з кінофільму № 1

Передивіться уважно разом з учнями уривок № 1 (додаток 1) і обговоріть, занотовуючи відповіді учнів на дошці, фліпчарті або віртуальній дошці (наприклад, Jam Board), якщо заняття дистанційне.

Використовуючи метод «мозкового штурму», максимально детально (можна по пунктах) з'ясуйте, яку інформацію ми можемо «вичавити» з цього уривку.

Які категорії з умовного трикутника прослідковуються в цьому уривку?

Крок 4. Робота з уривком № 2

Уважно передивіться уривок № 2 (додаток 2). Обговоріть з учнями.

- Чи змінилися якимось чином ролі персонажів у цьому сюжеті? Яким, якщо так?
- Сформулюйте кілька нестандартних і цікавих запитань до цього сюжету.

Крок 5. Робота з уривком № 3

Передивіться уривок № 3 (додаток 3) і обговоріть з учнями.

- Чи є самопожертва героїзмом, на ваш погляд?
- Заради кого або чого ви здатні на самопожертву? Чому?
- Чи варто проявляти людяність в умовах небезпеки? Чи є якісь рамки й обмеження для цієї людяності? Які, якщо є?
- Як, на вашу думку, відбувається дорослішання дітей в умовах екстремі?
- Чи знаєте ви сучасні історії подібного дорослішання? З якими подіями вони пов'язані?

Крок 6. Висновки. Рефлексія

Обговоріть з учнями в широкому колі, наскільки (не)доречним є вживання ярликів умовного трикутника «кати – жертви – спостерігачі».

Примітка для учителя: зробіть акцент на тому, як швидко в екстремальній ситуації можуть змінюватися ролі, на тому, що серед представників якоїсь категорії можуть переховуватися люди, що себе не асоціюють із нею (капітан Кленцендорф).

Запитайте в учнів, чи змінилася їхня думка щодо доцільності комедійного жанру у висвітленні подій Голокосту. Як саме, якщо змінилася?

Крок 7. Домашнє завдання

Запропонуйте учням намалювати афішу для фільму «Кролик Джоджо» так, щоб максимально зацікавити і спонукати до перегляду їхніх однолітків.

Додаток 1

Уривок № 1

Відбувається перша зустріч Джоджо та Ельзи, між ними – цікавий діалог про євреїв.

Посилання: <https://youtu.be/jDRb0kie9uU>.

Додаток 2

Уривок № 2

Розкрито сцену обшуку у Джоджо вдома, коли капітан Кленцендорф не викрив Ельзу, що видавала себе за Інгу – старшу сестру Джоджо.

Посилання: <https://youtu.be/ZCG47CzOKQI>.

Додаток 3

Уривок № 3

Ідеється про ще один приклад порятунку: капітан Кленцендорф рятує Джоджо від червоноармійців

Посилання: <https://youtu.be/67OyTfAeHvA>.

*Ольга Лімонова,
координаторка проєктів формальної освіти УЦВІГ*

НОВИНИ БІБЛІОТЕКИ ЦЕНТРУ

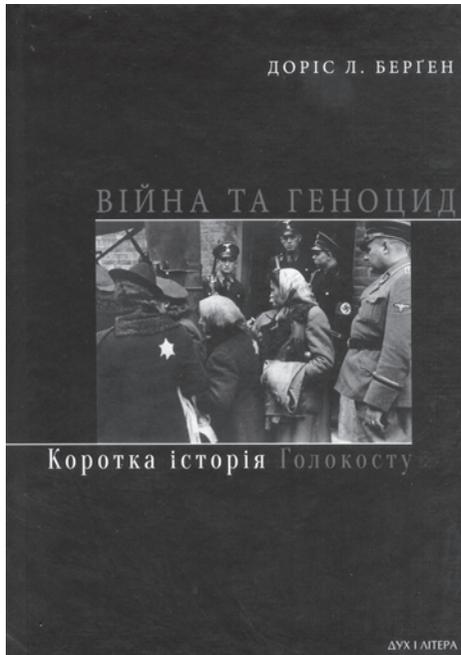
Берген Доріс Л. Війна та геноцид. Коротка історія Голокосту / пер. з англ. Катерина Діса. – Київ : ДУХ І ЛІТЕРА, 2021. – 408 с., з іл.

Досліджуючи одну з визначальних подій ХХ століття, Доріс Л. Берген розглядає Голокост у його історичному, політичному, соціальному, культурному та військовому контекстах. На відміну від багатьох інших підходів до вивчення Голокосту, в цьому виданні розглянуто переслідування не лише євреїв, а й інших груп, що постраждали від нацистів: ромів, гомосексуалів, поляків, радянських військовополонених, людей з інвалідністю та інших груп, визнаних небажаними. Доріс Л. Берген аналізує дві взаємопов'язані цілі, які рухали нацистську програму завоювання та геноциду, – очищення так званої арійської раси та розширення її життєвого простору, та обговорює, як ці цілі вплинули на перебіг Другої світової війни. Авторка залу-

чає численні свідчення злочинців, жертв та свідків. Книжка є актуальною та суспільно важливою.

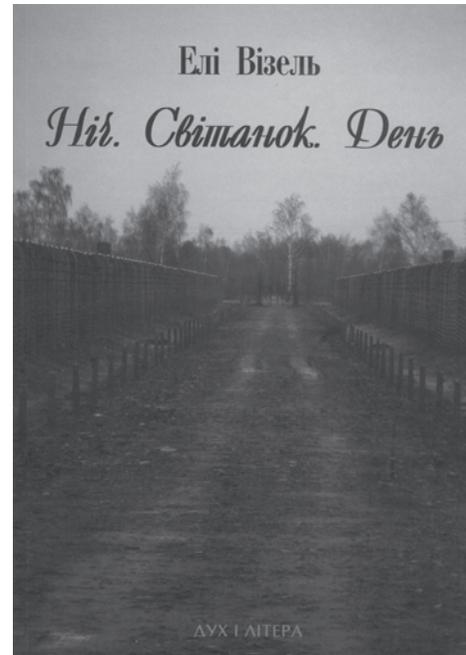
Візель Елі. Ніч. Світанок. День / пер. з фр. В. Каденка, Є. Кононенко. – Київ : ДУХ І ЛІТЕРА, 2021. – 288 с.

Байдужість Бога до людських страждань і смерті, зневіра людей та водночас їхні сподівання на гуманне до себе ставлення – наскрізна тема творів лауреата Нобелівської премії, письменника Елі Візеля. Він писав: «Тиша Біркенау – це інша тиша, не схожа на жодну. В ній крики, придушений шепіт молитви тисяч людських істот, приречених зникнути в темряві безіменності, це безкрайній попіл і прах. Мовчання людяності в хорі нелюдів. Мертва тиша в хорі смерті. Вічне мовчання під небесами, що згасають». Книжки Елі Візеля стали свідченнями про одну з найстрашніших трагедій ХХ століття – Голокост.

Скельчик Сергій. Український досвід Другої світової війни. – Київ : Медуза, 2019. – 272 с.

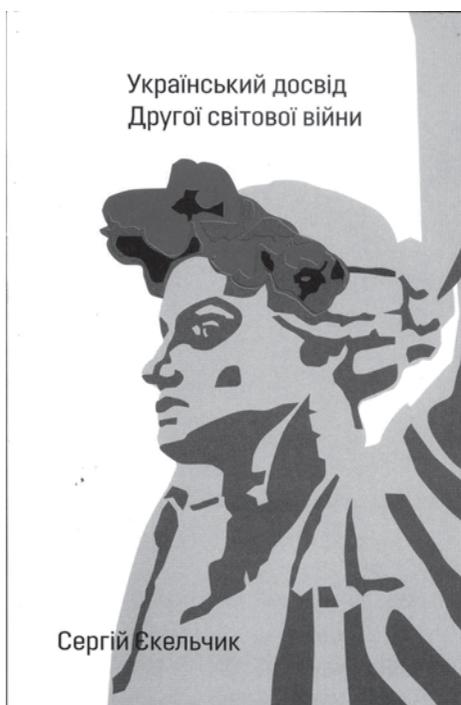
«Український досвід Другої світової війни» – це гуманістичний погляд на складну історію останньої глобальної війни, в першу чергу її українського виміру. Досліджуючи постання міфу «Великої Вітчизняної», Сергій Скельчик веде діалог із нашим сьогоденням і наголошує на необхідності нової історії та нової пам'яті, без міфотворчості радянського зразка. У час, коли питання минулого залишається гострим і політичним, ця книжка пропонує нову систему координат, в якій людиноцентрична пам'ять може стати обіцяркою кращого майбутнього. Особливо актуальним є дослідження для сучасного українського суспільства, адже вже вісім років російська українофобська пропаганда використовує історичні події минулого для своїх політичних цілей.

Джадт Тоні. Після війни. Історія Європи від 1945 року / пер. з англ. Катерина Зарембо. – 2-ге вид. – Київ : Наш Формат, 2021. – 928 с.

Події Другої світової війни ще пів століття змушували здригатися всю Європу. «Холодна війна», розрив між Сходом і Заходом, змагання між комунізмом і капіталізмом – усе це зараз уже не поясниш як залізну політичну логіку й ідеологічну потребу. Повоєнний світ змінився – старі режими віджили своє, і почала зароджуватись нова Європа.

Тоні Джадт вирішує переписати історію після Другої світової війни з погляду сучасності. У цій книжці автор розкладає по полицях повоєнне минуле як Західної, так і Східної Європи. Спираючись на дослідження шістьома мовами, Джадт розповідає, на чому стояв світ після війни, відлуння якої чути й сьогодні.

ОГОЛОШЕННЯ

**НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ МОЛОДИХ УЧЕНИХ
«PUBLIC HISTORY. ІСТОРІЯ В ПУБЛІЧНОМУ ПРОСТОРИ», 3–4 БЕРЕЗНЯ 2022 р. ОНЛАЙН-ФОРМАТ
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Історичний факультет
Кафедра історії світового українства**

Запрошуємо взяти участь у науково-практичній конференції молодих учених «Public History. Історія в публічному просторі», яка відбудеться 3–4 березня 2022 року.

Орієнтовні секції конференції:

- Формування публічної історії як нової галузі історичної науки;
- Історик як публічний інтелектуал;
- Публічна історія та історична пам'ять. Комеморативні практики в Україні та світі;
- Музей – простір публічної історії;
- Локальна історія: практичний вимір;
- Історія в медіа та масовій культурі;
- Українська діаспора та збереження історичної пам'яті українців.

Учасниками конференції можуть стати молоді науковці, викладачі закладів вищої освіти, наукові співробітники, працівники музеїв, архівів, бібліотек, учителі, студенти, аспіранти, докторанти, учні-члени МАН, представники громадськості, незалежні дослідники.

Для участі у конференції необхідно до 21 лютого 2022 року заповнити форму за посиланням: <https://forms.gle/81cywF8v38txok4c7>.

Конференція буде проходити в онлайн-форматі за допомогою програми ZOOM. Робочі мови – українська, англійська.

Усі учасники конференції отримають запрошення, програму та сертифікат. Усі документи й матеріали надійдуть в електронному вигляді.

Оргкомітет залишає за собою право відбору заявок.

Після завершення конференції упродовж кількох місяців буде сформовано та опубліковано на сайті історичного факультету електронний збірник матеріалів.

До 1 березня учасники конференції, які отримали запрошення до участі в конференції, можуть надіслати тези своїх доповідей для публікації в електронному збірнику.

Контактні особи:

кандидат історичних наук, доцент Юрій Володимирович Латиш (E-mail: j_latysh@ukr.net)

Маргарита Сергіївна Дяченко (+380666404560; Telegram – @mrhdiachenko)

Більш детальна інформація на сайті історичного факультету КНУ імені Тараса Шевченка: <http://www.history.univ.kiev.ua/2021/12/28/public-history/>.

АНОНС НАСТУПНОГО НОМЕРА

1. Круглий стіл, присвячений Міжнародному дню пам'яті жертв Голокосту.
2. Методичні розробки.
3. Новини бібліотеки Центру.
4. Нові видання Центру.
5. Оголошення.

Адреса редакції:
Український центр вивчення історії Голокосту
вул. Генерала Алмазова, 8, оф. 109
01011, Київ-11, Україна
Тел./факс: +38 (044) 285-90-30
www.holocaust.kiev.ua
e-mail: uhcenter@holocaust.kiev.ua

Редакційна колегія:
Любов Кременець
Анатолій Подольський
Олена Пазюк

Дизайн, комп'ютерна верстка:
Марина Кулікова

Видруковано:
ФОП Козлов О. М.
м. Київ, 03170, бул. Романа Ролана, 13Г
тел./факс: +38 (044) 206-46-20
Наклад 700 прим.